

MARGARETHA AF UGGLAS:

Utveckling och frihet

Svensk biståndspolitik har ända sedan 60-talet präglats av socialdemokraternas åsikt att socialismen är det rätta systemet för utvecklingsländerna. Men marxismen har lett till ökad nöd och de marxistiska befrielseörelserna har blivit de nya förtryckarna. Frihet och demokrati har en plats också i den fattiga världen. Vad utvecklingsländerna i dag behöver är inte mer av en centralstyrd, dyrbar offentlig sektor. De behöver föra en marknadsorienterad politik som stimulerar landsbygdens befolkning till ökad produktion. Svensk u-hjälp måste omorienteras så att de enskilda insatserna, de enskilda organisationerna och de demokratiska krafterna får ett bättre stöd.

Är utvecklingsländerna för fattiga för frihet? Frågan kan tyckas förvånande men har en reell bakgrund såväl i internationell debatt som i svensk politik. Från socialdemokratiskt håll har ända sedan 60-talet hävdats att socialismen är den rätta läran och det rätta systemet för utvecklingsländerna. Denna uppfattning har kommit att starkt påverka utformningen av svensk biståndspolitik. 60-talets röda ungdomsgeneration fick u-hjälpen som offer och propagandanummer.

När (s) på hemmaplan inte vågade ta steget fullt ut och kräva socialismens snabba införande, kunde man åtminstone kräva den för de fattiga ländernas del. I tredje världen skulle socialismen visa sin överlägsenhet. Kuba, Tanzania och Vietnam blev prefererade mottagare av svenskt bistånd.

Tesen framfördes att om u-hjälpen gavs till sk progressiva länder, dvs länder med kommunistiska eller socialistiska regimer, behövde vi inte bekymra oss om biståndets utformning och inriktning. Dessa regimer var genom den "folkliga" inriktningen på sin politik själva garanter för en lyckosam utveckling. Socialdemokratin valde i dessa sammanhang att blunda för avsaknaden av demokrati och politiska fri- och rättigheter. Det underförstådda resonemanget var att det mitt i nöden och eländet inte var särskilt viktigt med friheten. Progressiva ledare skulle tillse att välfärden skapades och fördelades!

Teori och praktik

Utvecklingen i den fattiga världen har inte följt de socialistiska teorierna. Där marxismen har prövats har den lett till

Riksdagsledamoten Margaretha af Ugglas sitter i SIDA:s styrelse.

ökad nöd. De marxistiska teorierna har haft katastrofal inverkan på jordbruksproduktionen i stora områden av Afrika. De har inspirerat till en tvångskollektivisering av bönder, till statliga uppköpsorganisationer, till statlig prissättning på jordbruksprodukter – allt med negativ inverkan på livsmedelsproduktionen.

I asiatiska länder som Vietnam och Laos har den kommunistiska planushållningen lett till fortsatt armod. I afrikanska stater som Tanzania, Moçambique, Angola och Etiopien har den lett till kaos och svält.

U-länderna lär oss i dag i lika hög grad som Polen och öststaterna att med socialismen följer förtryck och fattigdom. Socialismen har i u-världen inte blivit någon befrielse när den väl har övergått från teori till praktik. Av marxistiska befrielseerörelser vackra retorik har inte återstått mycket när de väl har kommit till makten. De har blivit de nya förtryckarna. Kuba, Tanzania, Vietnam och Moçambique är i dag exempel på både förtryck och ekonomisk och social tillbakagång.

Utveckling tack vare marknadsekonomi

Utvecklingen i u-länderna under 70-talet har också ett positivt budskap: där friheten och initiativkraften hos de enskilda människorna givits en chans, där har det också blivit ekonomisk och social utveckling.

Framåtskridande på bred front redovisas i ett stort antal u-länder med olika geografisk hemvist. Mest påfallande är framgångarna i Sydostasien, men de finns också i Latinamerika och fläckvis i Afrika och övriga Asien. De länder som

kan redovisa en positiv utveckling har något gemensamt: de satsar på marknadsekonomi såväl vad gäller jordbruk som industri. Deras medborgare äger ett betydande mått av rörelsefrihet och har möjlighet att genom egen initiativkraft och eget arbete förbättra sin och sin familjs situation.

Det vore fel att säga att alla de framgångsrika länderna är demokratier, för det är de inte. Men också de länder som inte är parlamentariska demokratier i västerländsk mening utan styrs av olika former av oligarkier – ofta i enpartisystemets form – bär många av det öppna samhällets drag. Dit kan höra en fungerande rättsordning, en fri press, fackförningar och en betydande rörelsefrihet för de enskilda medborgarna.

Vad en dos kapitalism och marknadsekonomi kan betyda illustreras också av Kina, som under Deng just använt dessa medel för att få fart på ekonomin. På kort tid har livsmedelsproduktionen fördubblats. BNP växer med över 10% per år.

Frihet och demokrati

Det är en felsyn att tro att friheten och demokratin inte har en plats i den fattiga världen. Det är att grovt underskatta och undervärdera dessa folk. Frihet och demokrati är inte något som uppfunnits i Europa. Folkens och människornas kamp för sin frihet och mot förtryck präglar historien såväl i öst och väst som i nord och syd.

I många av de traditionella samhällena i både Afrika och Asien har funnits demokratiska beslutsformer baserade på bysamråd. Dessa traditioner förs vidare i

några av u-världens nuvarande demokratier.

Det är inte heller riktigt att tro att demokrati förutsätter en viss ekonomisk utvecklingsnivå. Demokratien etablerades i Förenta staterna och delar av Schweiz när dessa var fattiga jordbrukarsamhällen. I dag finns ett demokratiskt styrelseskick i så varierande länder som Indien och Japan, Costa Rica och Senegal, Botswana, Barbados, Fiji, Argentina, Uruguay och Brasilien. Demokratins landvinningar är särskilt påtagliga i dagens Latinamerika.

I Sveriges egen historia finns urgamla frihetstraditioner som är väl värda att beakta och ta till vara i nuet. Också hos oss spåras kampen för individens och grupperns frihet och självständighet genom seklerna. Friheten är inte någonting som först började uppskattas i Sverige i och med industrialismens och välfärdsstatens framväxt, då de materiella förutsättningarna för valfriheten förbättrades. Rätten till självbestämmande och självständighet har varit ett krav i folkmedvetandet under goda och onda tider. Adam av Bremen skriver i sin berättelse om svenskarna från slutet av 1000-talet att "Svenskarna har kungar av gammal ätt, men deras makt beror av folkets vilja. Vad alla samfällt har godkänt måste han stadfästa." På bystämmor och ting och på riksmöten har allmogen uttryckt sin mening.

Socialdemokratisk syn på ansvaret

Socialdemokratins oförmåga att erkänna frihetens självständiga dimension och dess viktiga roll i utvecklingsprocessen såväl här hemma som i andra länder

hänger samman med beroendet av den marxistiska klassanalysen. Det är kollektivet som förhärligas. Människorna skall i socialismens ordnade värld få sina rättigheter i egenskap av medlem i ett kollektiv – inte som individ och medborgare. Blir bara rätt mening och rätt lära rådande är det inte så viktigt med statsmaktens begränsning och den individuella friheten. Svensk socialdemokrati uttrycker sålunda sin avsky för diktaturen i Chile men stöder diktaturen i Hanoi.

Olof Palme tvättade sina händer inför utvecklingen i många av de av Sverige favoriserade utvecklingsländerna i ett tal inför den socialdemokratiska partikongressen hösten 1984, där han förklarade: "Vårt försvar för andra folks rätt att själva forma sin framtid innebär inte att vi kan utlova någon viss politik eller något visst samhällssystem i dessa länder, när självbestämmande väl nåtts. Vi stödjer folkens rätt till oberoende, men kan inte ge några löften om vad som kommer därefter. Folken själva formar sina öden."

Vad Olof Palme här försvarar är det svenska stödet till marxistiska befrielse-rörelser som efter det att kolonialmakten besegrats förvandlat sig själva till de nya herrarna och envåldshärskarna. Resonemanget är palmeskt elegant, förledande och förrädiskt.

Visst påtar sig de nationer som stöder en befrielse-rörelse ett ansvar för denna rörelses fortsatta politik. Gäller detta tex inte USA:s stöd till kontras i Nicaragua? Ansvaret blir desto större om stödet fortsätter i stor omfattning efter det att den nya regimen avslöjat sina odemokratiska intentioner, vilket är fallet i en lång rad av mottagarländerna för svenskt

bistånd. Det sorgliga och påtagliga i dessa fall är ju att folket inte fått forma sina öden efter det att kolonialmakten besegrats. Några fria val har de nya härskarna ej hållit. Valet av en utvecklingspolitik som baserar sig på centralstyrning och planhushållning är nära knutet till den nya elitens rädsla för att ekonomisk frihet skall leda till pluralism och alternativa maktcentra. För att befästa sin egen makt söker man att kontrollera också ekonomin och produktionen.

Biståndspolitik (s)

Den prägel som socialdemokratin gav svensk biståndspolitik under början av 70-talet har lett svensk u-hjälp in i en återvändsgränd. Ett av de viktiga målen för u-hjälpen, att biståndet skall bidra till en demokratisk utveckling i mottagarländerna, har i stor utsträckning försumrats och fallit i glömska. Det faktum att stödet i så hög utsträckning har gått till vissa utvalda socialistiska regimer och rörelser har gjort att den kris som många utvecklingsländer befinner sig i också blivit en kris för svensk biståndspolitik. Allra sämst och mest nedslående är utvecklingen i många av programländerna för svenskt bistånd.

Den socialdemokratiska uppläggningsen av biståndspolitik med sin regimorientering och kravlöshet riskerar att föra hela u-hjälpen in i en förtroendekris. Om biståndet varken leder till en demokratisk utveckling eller till materiella framsteg, vilket berättigande har det då? Det strider mot demokratiska ideal och folkrättsliga principer att biståndsprojekt är förknippade med tvångsarbete vilket är fallet i Vietnam. Det kan inte heller

vara en ansvarsfull hantering av skattebetalarnas pengar att Sverige skänker nära en halv miljard om året till Tanzania som ägnar sig åt socialistiska experiment som slår sönder landets möjligheter till livsmedelsproduktion och ekonomisk utveckling.

Hur kommer det sig att svensk socialdemokrati, som är snar att fördöma missförhållanden i andra länder, särskilt i väst, i så hög grad tiger när det gäller övergrepp och kränkningar av de mänskliga rättigheterna i programländerna? Är det så att socialdemokratin blivit sin egen politikens fånge? Genom att utforma biståndet som någon slags belöning åt socialistiska regimer som man känner frändskap med anser man sig tydligen sedan förhindrad att kritisera dessa. Socialdemokratin sviker därmed de demokratiska och folkrättsliga värden som man i andra sammanhang säger sig vilja försvara.

Svenskt bistånds effektivitet och måluppfyllelse lider av den socialistiska inriktningen. Regimorienteringens svagheter framträder med full kraft i en lång rad u-länder, där det finns anledning att ifrågasätta såväl regimens folkliga stöd och förankring som effektiviteten och klokheten i dess politik. Bistånd från regering till regering riskerar att bli till stöd för en politik som motverkar den fattiga befolkningens intressen. Detta är i hög grad fallet i de länder som försöker föra en socialistisk jordbrukspolitik. Om kommandoekonomin nödtorftigt kan fungera i det industrialiserade Öst-Europa, där det moderna samhällets infrastruktur finns, så gör den det absolut inte i Afrika med 80 till 90 procent av befolkningen på en ofta avlägsen landsbygd. Bönderna

återgår till ren självhushållning och städernas innevanare lever på u-hjälp och importerade varor.

I socialdemokratins regimorienterade biståndspolitik avslöjar sig en övertro på statsapparaten som skapare av utveckling och välstånd, vilken väl överensstämmer med socialdemokratisk politik här hemma. Den privata sektorns, företagsamhetens och de enskilda organisationernas möjligheter nedvärderas samtidigt som betydelsen av stimulans och uppmuntran åt individen glöms bort.

Tag vara på enskilda initiativ

Ett konkret exempel på vad små medel kan åstadkomma om de inriktas på att stimulera individernas och familjernas egna insatser ger ett miljö- och markvårdsprojekt i Kenya. Med ett litet personalbistånd och relativt små anslag – 50 miljoner kronor fram till 1 juli 1984 att jämföra med de 2 miljarderna till Bai Bang – har man nått ut till och påverkat ett mycket stort antal bönder, ca 35 000 per år. Det fina med insatsen är att det är böndernas eget arbete som varit avgörande – biståndet har framför allt bestått av rådgivning – och att bönderna velat engagera sig därför att de så snabbt sett en produktionsökning på grannens och den egna täppan. Att plantera träd, terrassera och gräva diken för att avleda regnvatten är inte bara miljö- och markvård till glädje för kommande släkten. Det är också en insats för att öka åkermarkens avkastningsförmåga i nuet.

I Kenya gör bonden arbetet självt och får också glädjen av avkastningen för sig och sin familj. Är motsvarande insats överhuvudtaget möjlig i de u-länder som

satsar på statsformer och tvångskollektivisering av småbrukare och som upprätthåller artificiellt låga avsalupriser på jordbruksprodukter för att gynna stadsbefolkningen?

Påtagligt är hur det regimorienterade biståndet som förmedlas genom den offentliga byråkratin i givarland till dess motsvarighet i mottagarland ofta leder till storskaliga lösningar såväl på det sociala som det ekonomiska området. Sociala funktioner har byggts upp efter en mall som alltför mycket liknar vår egen vilket lett till höga driftskostnader, stort behov av utbildad personal och av import. Projekten har helt enkelt blivit för dyra för att drivas av u-länderna själva. I vissa fall har de centralstyrda och biståndsfinansierade insatserna t o m slagit ut fungerande lokala initiativ i fråga om hälsovård och vattenförsörjning.

Vad utvecklingsländerna i dag behöver är inte mer av en centralstyrd, dyrbar offentlig sektor. De behöver föra en marknadsorienterad kritik som stimulerar de många människorna på landsbygden till en ökad produktion. De behöver hjälp till *enskilt* institutionsbyggande. Sådana institutioner, organisationer och företag som kan bidra till utvecklingskraften, mångfalden och demokratin i deras egna samhällen. I stället för att förklara företag, universitet, ideella organisationer och individer som mindre lämpliga partners i utvecklingsarbetet bör deras insatser uppmuntras. På den svenska biståndsmyndigheten SIDA:s egen inte alltför långa lista på framgångsrika projekt är det att notera att ansvaret för två av de mera välkända, Kenya Science Teacher College och jordbruksutvecklingsprojektet CADU,

legat hos Uppsala Universitetet respektive Ultuna.

Frihet är inte att betrakta som en lyx som vi bara kan kosta på oss i den industrialiserade västvärlden i det tjugonde århundradet. Friheten också i dess individuella dimension är en nödvändighet för all framgångsrik andlig och materiell utveckling. Frihetskraven kommer att resas också mot dagens och morgondagens makthavare.

Vad historien i forntid och nutid lär oss är att kraven på frihet inte begränsas av geografi eller ekonomi. Kravet på frihet och inflytande för individen står självständigt och kan hävdas även under de svåraste förhållanden. Erfarenheter-

na visar också att ett samhälle som ger inflytande och självständighet åt individen är en förutsättning för ekonomiskt och socialt framåtskridande. Svensk u-hjälp måste omorienteras så att de enskilda insatserna, de enskilda organisationerna och de demokratiska krafterna får ett bättre stöd. U-landspolitiken måste omfatta handelspolitiska åtgärder, forskningssamarbete och kulturutbyte samt vidgade möjligheter för svenskt näringsliv, missionen och de humanitära, kooperativa och fackliga organisationerna att var och en på sitt område bidra till en framgångsrik utveckling av u-ländernas ekonomiska, sociala och kulturella struktur.